

CHARLOTTE BRONTĚ

21. 4. 1816 – 31. 3. 1855

Významná představitelka anglické románové tvorby viktoriánského období Charlotte Brontëová se narodila 21. dubna 1816 ve vsi Thornton, nedaleko Bradfordu. Otec Patrick Brontë pocházel z chudé rolnické rodiny z Irska a jenom díky velké houževnatosti se mu podařilo vystudovat teologii v Cambridgi. Matka vyrůstala v poměrně zámožné rodině v Cornwallu. Brontëovi vystřídali dvě anglikánské farnosti v severní Anglii. Nakonec se v zimě roku 1820 usadili v Haworthu, kde byl Patrick Brontë jmenován vikářem. Matka však brzy onemocněla následkem rychle po sobě jdoucích porodů a zemřela. Péči o rodinu nezištně převzala její nejstarší sestra, tetička z Cornwallu. Měla na starosti nejen faru, ale i šest dětí (Charlotte z nich byla třetí nejstarší). Dvě starší sestry Mary a Elizabeth zemřely v dětském věku kvůli neúnosným poměrům v internátní škole v Cowan Bridge. Mladší sestry Emily a Anne se stejně jako Charlotte proslavily na literárním poli. Jediným mužským potomkem v rodině byl neméně nadaný bratr Branwell, do něhož otec vkládal velké naděje a doufal, že z něj bude významný malíř, básník nebo romanopisec.

Po manželčině smrti se vikář Brontë snažil svým pěti dcerám zajistit vzdělání. Děti velmi miloval, ale nedostatek finančních prostředků mu nedovolil jiné řešení než poslat je do internátního ústavu Cowan Bridge v Lancashire, který byl závislý na milodarech. O poměrech, které tam panovaly, neměl tušení. Škola sloužila vzdělávání dcer duchovních, podobala se však více trestaneckému táboru než vzdělávacímu zařízení. Dívky se musely podřídit velmi přísnému režimu, trpěly nedostatkem jídla, zimou a byly vystaveny fyzickým trestům. Po smrti dvou nejstarších sester, Mary a Elizabeth, se Charlotte, Emily a Anne vrátily s podlomeným zdravím a psychickými problémy domů. Otřesné podmínky v ústavu spisovatelka později velmi věrohodně popsala ve svém nejslavnějším románu *Jana Eyrová* (1847).

Nějaký čas dívky zůstaly doma na faře v Haworthu, kde spolu s bratrem Branwellem trávili celé dny různými literárními hříčkami. Ve svých myslích budovali ohromná imaginární království, o jejichž obyvatelích s vášnivým zaujetím sepisovali povídky. Vytvářeli si vlastní svět. Charlotte měla velmi blízko k Branwellovi, společně vymysleli fiktivní zemi Angrii. Z té doby se zachovalo množství miniaturních sešitků, kam děti zaznamenávaly své první literární pokusy. Zcela ponořeny do světa fantazie si ani neuvědomovaly, jak skvělá průprava to je pro jejich budoucí spisovatelskou dráhu.

V letech 1831–1832 Charlotte pokračovala ve studiu ve škole v Mirfieldu, po jejím dokončení se živila jako učitelka a guvernánka v mnoha rodinách po celém Yorkshire. V roce 1842 se společně se sestrou Emily rozhodly pro cestu do Bruselu, kde se nechaly zaměstnat v penzionátu manželů Hegerových. Emily vyučovala hudbu, Charlotte angličtinu. V říjnu 1842 Charlotte odjela do Anglie, v lednu následujícího roku se však do penzionátu vrátila, ale tentokrát zde nebyla příliš šťastná, velmi

se jí stýskalo po domově, a tak v lednu 1844 zamířila zpět na faru do Haworthu. Během pobytu v penzionátu spisovatelka prožila milostné dobrodružství – zamilovala se do pana Hegera, jemuž později psala z domova velmi emotivní dopisy. Zážitky z penzionátu později využila v románech *Profesor* (1857) a *Villette* (1853).

Přestože měla Charlotte velmi blízký vztah k bratrovi, postupem času si přestávali rozumět. Branwellovi se nedařilo tak, jak se od něj očekávalo. Ačkoliv byl obdařen značným uměleckým nadáním, potácel se od jednoho neúspěchu ke druhému. Stále více propadal závislosti na alkoholu a opiu, upadal do dluhů. Nestal splnit naděje, které do něj otec vkládal a v září 1848 v jedenatřiceti letech zemřel jako zlomený člověk na tuberkulózu, posílenou silným alkoholismem. Jedinou uměleckou hodnotou, která po něm zbyla, bylo pár převážně rodinných portrétů a hrstka sonetů.

Tehdejší tradicionalistická společnost nepřála sebevědomým ženským postojům. Nepřipouštěla, aby byla literatura hlavní životní náplní ženy. Sestry Brontëovy se proto rozhodly publikovat pod pseudonymy. První společná básnická sbírka vyšla v roce 1846 jako *Básně Currera, Ellise a Actona Bella*. Ačkoliv byla kniha naprostým propadákem (prodaly se pouze dva výtisky), sestry to od psaní neodradilo. O rok později vydala každá z nich, opět pod vypůjčeným jménem, svůj první román. Charlotte publikovala pod jménem Currer Bell, Emily pod jménem Ellis Bell a Anne se skrývala pod pseudonymem Acton Bell. Ačkoli měly všechny tři značné umělecké nadání, literární slávy se dočkala pouze Charlotte. Emily a Anne zemřely na samém počátku své spisovatelké dráhy. V prosinci 1848 podlehla tuberkulóze Emily, o půl roku později, v květnu 1849, zemřela na stejnou nemoc nejmladší Anne. Ze šesti sourozenců zůstala na faře v Haworthu Charlotte se svým otcem sama, a tak není divu, že ztrápený, stárnoucí muž se na svou poslední dceru velmi upnul.

Roku 1854 se Charlotte Brontëová provdala za otcova nástupce, vikáře Arthura Nichollse. Když ji irský duchovní požádal o ruku, otec zuřil a považoval jeho žádost za opovážlivost. Rozhodl se sňatku zabránit a odmítal dát páru svůj souhlas. Poslušná dcera, kterou Charlotte byla, nechtěla otcí ublížit, a tak svatbu odkládala. Nakonec city zvítězily a spisovatelka se vdala, otec však odmítl vést nevěstu k oltáři. Bránil se odevzdat do cizích rukou to jediné, co mu zbylo, a s výmluvou na špatný zdravotní stav se svatby nezúčastnil. Novomanželé odjeli na svatební cestu do Irska a Charlotte hleděla vstříc budoucnosti s nadějí na šťastný a spokojený život, ve který po smrti svých sourozenců přestala věřit. Manželské štěstí však trvalo jen krátce, v březnu 1855 zemřela i ona. Za příčinu smrti byla označena tuberkulóza jako u ostatních sourozenců, později ale vyšlo najevo, že rodinnou nemoc zkomplikovalo těhotenství. Posledním členem velké rodiny zůstal téměř slepý otec, který přežil svou dceru o šest let.

První román Charlotte Brontëové *Profesor* vyšel až po její smrti v roce 1857. Titulní postavu vytvořila spisovatelka podle vlastních zkušeností z dívčího penzionátu v Bruselu, ale změnila ji na muže, který vypráví svůj prostý příběh práce a lásky v první osobě. Hrdý, ale nemajetný profesor

Crimsworth se žíví vyučováním angličtiny na dvou soukromých školách v Bruselu, kde poznává i dívku svého srdce. Román neměl velký úspěch, byly mu vytýkány některé chyby, především to, že příběh ztrácel napětí ještě před koncem a hlavní hrdina se vyznačoval některými typicky ženskými vlastnostmi a pocity, „zdeděnými“ po autorce. Daleko úspěšnější byla další díla, kde spisovatelka postavila do čela ženské hrdinky.

Popularitu tak autorce přinesl až druhý román *Jana Eyrová*. Hlavní postava, osiřelá Jana, prožije své dětství u bezcitné tetičky, která jí nemá ráda a všemožně ji trápí. Rozhodne se Janu poslat do Lowoodského charitativního ústavu. Brontëová zde velmi věrně popisuje otřesné ústavní podmínky, které poznala na vlastní kůži ve svém dětství a kvůli nimž zemřely její starší sestry. V ostrém kontrastu k chudým poměrům v ústavu stojí postava duchovního a finančního správce ústavu, kalvinistického fanatika, velebného pána Brocklehursta. Sám žije se svou zhýčkanou rodinou v přepychu v nedalekém panském sídle, ale své chovanky trápí hladem a zimou tak, až se mezi zesláblými a vyhladovělými dívkami rozšíří tyfus a ústav zachvátí epidemie. Mnoho chovaneček zemře. Během vyšetřování, které následuje, vyjde najevo, v jakých podmínkách dívky žily, což mezi veřejností vyvolá velké pobouření. Následkem toho se podmínky v ústavu velmi zlepší a Jana zde zůstává ještě dalších osm let, poslední dva roky již jako učitelka.

I když se pobyt v ústavu stal nakonec snesitelným, Jana přesto odchází z Lowoodu plná vzdoru ke všem falešným autoritám, pokřivujícím a bránícím přirozenému vývoji člověka. Román pokračuje příchodem hlavní hrdinky do domu pana Rochestra, kam nastoupí jako guvernánka jeho dcery. Příběh se posunuje do jiné roviny, neboť v této části se střetává hrdá, nezávislá žena s neméně hrdým mužem. Dochází ke konfrontaci realistických principů, zosobněných především v charakteru Jany Eyrové, s osobou a osudem pana Rochestra – typicky romantickým hrdinou, vyznačujícím se šlechtickým původem, tajuplnou světáckou minulostí, pohrdáním konvenční společenskou morálkou a tvrdostí, kterou se snaží zakrýt citlivé nitro. Obě postavy se navzájem přitahují, a přestože jde o nerovný vztah, neboť Jana je mladá, nepřilíš hezká a chudá a Rochestr přitažlivý muž na prahu čtyřicítky, vznikne mezi nimi silné citové pouto. Těsně před sňatkem, k němuž se zamilovaní lidé rozhodnou, vyjdou najevo některé dramatické skutečnosti. Především to, že Rochester je stále ženatý se šílenou manželkou, ukryvanou a ošetřovanou v domě.

V tomto okamžiku dochází k dějovému zvratu. Jana se rozhodne vztah s milovaným mužem ukončit, její náboženské přesvědčení jí nedovolí žít v nemanželském vztahu. Utíká tak do neznáma a zcela nepřirozeně si způsobuje nesmírné fyzické i duševní utrpení. Nakonec nalezne útočiště na severské venkovské faře, kde pracuje jako venkovská učitelka. Zalíbí se fanatickému anglikánskému duchovnímu, který jí chce vzít s sebou na misijní pobyt do Indie. V této chvíli vstoupí do děje tajemný moment, kdy hrdinka v nočním tichu zaslechne hlas milovaného muže, jenž jí k sobě naléhavě volá.

Jeho sídlo bylo totiž zapáleno zuřivou manželkou, ta při požáru umírá a on sám je zraněn a dočasně oslepen. Jana ho zachrání a teprve potom se za něj provdá.

Nesmrtelná postava Jany Eyrové vyvolává sympatie a citové pohnutí i v dnešních čtenářích. Ačkoliv se v současnosti jen těžko dokážeme ztotožnit s jejím náboženským a mravním puritánstvím, skláníme se před její statečností a mravní silou. Nadčasovosti románu Brontëová dosáhla až puntičkářskou důsledností, s níž se snaží prostřednictvím hlavní hrdinky prosazovat ženskou důstojnost, zdůrazňovat rovnost mezi mužem a ženou bez ohledu na společenské postavení nebo fyzickou krásu, protože ta pravá krása je ukryta v nitru člověka. Právě v tomto ohledu autorka překonala všechny romány své doby. Do postavy Jany Eyrové vložila své osobní vlastnosti, zkušenosti a myšlenky, jimiž velmi pobouřila viktoriánské šosáky a snoby. Na druhou stranu si však získala sympatie a obdiv všech, kteří nenávidí nevolnictví a uznávají svobodu a rovnoprávnost mužů a žen. Kniha měla velký úspěch, román se dočkal mnoha televizních, muzikálových a filmových adaptací a dnes patří ke klasickým dílům anglické literatury. Úspěch a uznání dodaly Charlottě odvalu k tomu, aby postupně odkryla pravou identitu a užívala si slávu a pobyt na společenském výsluní.

Anglická společnost na počátku 19. století a postavení dělnické třídy tvoří rámec milostného příběhu dalšího románu Charlotte Brontëové *Shirley* (1849). Děj se odehrává v době napoleonských válek, v období doznívajících dělnických nepokojů proti zavádění strojů. Autorka zde vykresluje typ prvního kapitalistického podnikatele a popisuje mentalitu vyšších vrstev, které stojí proti dělníkům. Jedna z hlavních postav, sirotek Karolína Helstonová, vyrůstá u svého silně konzervativního strýce, anglikánského faráře. V mnohém s ním sice vnitřně nesouhlasí, ale prostředím severoanglické fary, kde žije, ji velmi ovlivňuje. Další postavou je Robert Gérard Moore, do něhož je Karolína tajně zamilovaná a z dlouho neopětované lásky téměř umírá. Moore je typický kapitalista – napůl Angličan, napůl Vlám z Antverp, který urputně buduje svou severoanglickou textilní továrnu, aby obnovil rodinný podnik. Bezohledně zachází s dělníky a zavádí nové stroje. Jeho podnik i on sám se stane terčem útoku vzbouřenců.

Hlavní hrdinka Shirley Keeldarová vstupuje do děje až téměř v polovině knihy. Je to zámožná aristokratka a majitelka pozemků, na nichž stojí Moorova továrna. Tato skutečnost je pro mladého podnikatele velmi přitažlivá, proto začne o Shirley usilovat. Ona však brzy pozná, že Robertův zájem pramení pouze z touhy po jejím majetku. Rázně ho odmítne a rozhodne se ke sňatku s jeho bratrem Louistem. Louis je chudý, ale pracovitý soukromý učitel, který se od rodinného podnikání distancuje. Jak autorka později prozradila, do postavy Shirley vložila podstatné charakterové vlastnosti své sestry Emily. To vysvětluje, proč hlavní hrdinka, i přes svůj aristokratický původ, pohrdá třídními privilegii a předsudky a prosazuje naprostou rovnost mezi mužem a ženou, bez ohledu na společenské postavení a majetkové poměry.

Poslední dokončený román Charlotte Brontëové *Villette* (1853) je zdařilejší verzí její prvotiny. Název knihy neoznačuje, jak by se mohlo zdát, hlavní hrdinku, ale pod obecným názvem „Městečko“ se skrývá belgický Brusel. Autorka zde znovu popisuje svůj milostný vztah k panu Hegerovi. Na rozdíl od skutečnosti však ponechává mužského hrdinu svobodného. Romantický vztah Lucie Snowové a jejího belgického profesora Paula Emanuela prochází dramatickými, občas lehce humornými peripetemi. V závěru se autorka vyhýbá tradičnímu happy endu a ponechává na čtenářích, aby si sami dotvořili finále. Ale ať si představíme šťastný, či tragický konec, nad vším vyniká postava Lucie jako příklad člověka, který vítězí nad třídními, náboženskými a národnostními předsudky i nad nepříznivým osudem.

Charlotte Brontëová napsala během svého krátkého života čtyři knihy. Její literární dílo není obsáhlé. Přesto se nesmazatelně zapsala do dějin anglické literatury především díky *Janě Eyrové*. Jejími ústy dokázala oslovit čtenáře nejvíce, i když se zde, ale i v dalších románech objevuje určitý protiklad. Spisovatelka se ostře stavěla proti aristokraticko-buržoazní společnosti, ale zároveň jí byla neodolatelně přitahována. Stejný kontrast se objevoval i v jejích náboženských názorech. Na jedné straně velmi kritizovala anglikánskou církev a dokázala vytvořit satirické portréty anglikánských duchovních, na druhé straně podléhala tomuto učení natolik, že odsuzovala všechno katolické. Avšak tam, kde se dokázala vymanit z vlivu svého prostředí a své výchovy, se jí podařilo proniknout k objektivně pravdivému poznání a dospět ke svobodomyšlnému zobrazení člověka – zvláště ženy. A jsou to především ony, které z jejích příběhů čerpaly a čerpají sílu a odvahu nepodléhat okolnostem a bojovat s osudem. Charlotte Brontëová věděla, o čem píše, jako málokdo.

(Zpracovala: Jitka Haincová)